

Wrocław, 16.04.2019

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr GABRIELA RAGANA
pt. „Koncepcja dobra wspólnego w ujęciu Mieczysława Alberta Krąpca.
Studium z antropologii filozoficznej” napisanej pod kierunkiem
ks. prof. dra hab. Andrzeja Maryniarczyka SDB (Lublin 2018, ss. 249)**

Wykonując decyzję Rady Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie (pismo z dn. 21.03.2019 r. – WF-520-4/19) przedstawiam recenzję dotyczącą rozprawy doktorskiej ks. mgr Gabriela Ragana. Recenzja zawiera następujące elementy: (1) Wstęp; (2) Temat i problem rozprawy; (3) Struktura pracy; (4) Źródła i bibliografia; (5) Ocena merytoryczna i formalna oraz (6) Podsumowanie i wniosek końcowy. Praca została przygotowana w j. słowackim. Zawiera stosowne streszczenia w j. polskim.

(1) Wstęp

Pytanie o dobro – jego ontyczne podstawy oraz poznawczą specyfikę towarzyszy ludzkiej refleksji od zarania dziejów. Jest ono kluczowe, już to z powodów czysto teoretycznych, ale również sięga swą nośnością najbardziej egzystencjalnych aspektów istnienia i funkcjonowania człowieka. Uwaga ta, w sposób szczególny odnosi się także do refleksji wokół dobra na gruncie debaty filozoficznej, której dzieje odsłaniają fakt, że pytanie o dobro i jego naturę zajmuje wszystkie bez wyjątku nurty i systemy myślowe. Oczywiście, same proponowane tutaj konkretne interpretacje dobra są odmienne, niemniej jednak czymś wspólnym wydaje się to, że wszystkie sposoby filozofowania – historycznie, jak i współcześnie, temat dobra podejmują i to na różnych polach badań, bo i na gruncie metafizyki, antropologii filozoficznej, na płaszczyźnie etyki, aksjologii, jak również w obszarze filozofii społecznej i politycznej. Można zatem rzec, iż dobro jako takie jest zawsze tematem nośnym, aktualnym i raz jeszcze powtórzmy, dotyczącym – i to w rozmaitych

aspektach – fundamentalnych kwestii, tak teoretycznych, jak i najbardziej pragmatycznych.

(2) Temat i problem rozprawy

Kontekst zasygnalizowanych powyżej uwag pozwala na stwierdzenie, że stało się bardzo dobrze, że ks. mgr Gabriel Ragan w przygotowanej przez siebie rozprawie doktorskiej podjął problematykę dobra w jego wymiarze społecznym. Zaznacza on zaraz na początku swoich analiz, że fundamentalną „racją istnienia” każdego typu wspólnoty jest jej porządek teleologiczny. W związku z tym wszystko, co posiada „charakter celu, jest dobrem” (s. 5) łączącym ludzi. Dlatego też we *Wstępie* swojej pracy, starając się sformułować jej problem, Doktorant formułuje „tezę”, której treść koncentruje się na „poszukiwaniu ostatecznego celu istnienia społeczności”, podkreślając przy tym szczególne znaczenie takich wspólnot jak „rodzina, naród i państwo”. „Celem tym – wyjaśnia następnie – jest wspólne dobro jako racja istnienia wspólnoty ludzkiej, jako podstawowa wartość, jako źródło działań, jako zasada wzajemnych relacji między ludźmi żyjącymi w społeczności” (tamże).

Jak z tego wynika, podstawowe pytanie, jakie ma przyświecać całości badań przyjmuje następującą postać: „co to jest dobre wspólne” (tamże). Dodaje przy tym Autor rozprawy, iż w tle jego refleksji pojawia się także inna jeszcze kwestia, a mianowicie zagadnienie „kryterium adekwatnego rozumienia dobra wspólnego”, które jest gruntem wyboru „najwłaściwszej” koncepcji dobra wspólnego. To ostatnie zawsze bowiem „stanowi podstawę i zasadę życia społecznego” (tamże). Dlatego też, uzasadniając wybór źródeł dla swojej pracy, Doktorant raz jeszcze podkreśla, że celem jego badań jest „próba ukazania integralnej koncepcji dobra wspólnego na tle różnych innych koncepcji, w ramach których rozumienie dobra wspólnego zostało zawężone lub uległo deformacji” (s. 9).

Czyni tutaj również, jak się wydaje, bardzo ważną uwagę, podkreślając to, że rozumienie dobra wspólnego (m.in. podejście materialistyczne, naturalistyczne, kolektywistyczne, indywidualistyczne, ekonomiczne) jest zawsze powiązane z samą koncepcją uprawiania filozofii, w tym z kształtem filozofii polityki, pojmowaniem człowieka i społeczeństwa. Tak zatem, pojawia się tutaj dość porządkujące spostrzeżenie, że w istocie *sui generis* punktem wyjścia jest zawsze ściśle określona płaszczyzna antropologiczna. Na jej dopiero nośności wspiera się koncepcja życia społecznego i konsekwentnie – polityczne-

go. Ks. G. Ragan idzie tutaj jeszcze dalej i (już wstępnie – w duchu myśli M.A. Krąpca) zaznacza, że da się w tym kontekście problemowym wskazać na pewną prawidłowość: z metafizycznej koncepcji bytu (rzeczywistości) wypływa określona koncepcja człowieka, która z kolei jest podstawą teorii jego działania moralnego. I w tym dopiero horyzoncie czymś słusznym jest czynienie refleksji na kanwie życia społecznego.

Tak zatem, uwypuklając *novum* swojej rozprawy ks. G. Ragan widzi je „w ukazaniu integralnej koncepcji dobra wspólnego w ujęciu Mieczysława A. Krąpca, którego zasadą jest *zasada dobra osoby*, nabudowanej na antropologii filozoficznej i metafizyce” (s. 10). Ponownie podkreśla to, że wybrany przez niego Myśliciel w jego podejściu maksymalistycznym „unikaj ujęć redukcjonistycznych, tak kolektywistycznych jak i indywidualistycznych” (tamże), co – zresztą zupełnie słuszenie – uważa za „bardzo interesującą propozycję dla formowania współczesnej teorii polityki i państwa” (tamże).

3. Struktura pracy

Nakreślony problem swojej rozprawy ks. mgr Gabriel Ragan rozwiązuje w odświeżeniu czterech poprawnie skonstruowanych i logicznie wynikających z siebie rozdziałów poprzedzonych stosownymi wprowadzeniami oraz krótkimi streszczeniami zaprezentowanych w nich treści. Recenzowana praca zawiera również te wymagane jej składowe, jakimi są *Wstęp*, *Zakończenie*, wykaz *Bibliografii* oraz stosowane *Skróty*.

Rozprawę otwiera rozdział natury historycznej oraz już wstępnie problemowej zatytułowany „Człowiek jako byt społeczny” (s. 57-95). Pierwszy jego paragraf prezentuje „przegląd historyczny” (głównie starożytnych i średniowiecznych) koncepcji rozumienia człowieka, łącząc zarysowywane stopniowo wizje antropologiczne z refleksją o powrocie filozoficzno-społecznej. I tak, zapoznajemy się tutaj ze sposobem myślenia filozofów przedplatońskich, głównie presokratyków, teoretyków materii (Anaksagoras i Empedokles) oraz sofistów (ujęcie „monistyczne”). Następnie przybliża Autor podejście „dualistyczne” reprezentowane przez Platona oraz podejście „hylemorficzne”, którego propagatorem jest Arystoteles i wreszcie podejście „realistyczne” przybliżające myśl św. Tomasa z Akwinu, podzielane zresztą przez źródłową myśl pracy (stanowisko M.A. Krąpca), jak i samego Doktoranta. Drugi z pomieszczonych tutaj paragrafów – jak już zaznaczono wyżej o charakterze wprowadzającym do problemu – przedstawia różne aspekty aktualizacji całej palety potencjalności człowieka (wymiar bytowania „fizyczno-cielesny”, „psy-

chiczno-duchowy”, a także kluczowy dla dalszych analiz podjętych w pracy – wymiar „społeczny”).

„Rodzaje społeczności jako miejsca aktualizacji ludzkich potencjalności” (s. 96-114), to brzmienie tytułu rozdziału drugiego, którego treść, na kanwie wstępnych kierunków podanych w rozdziale pierwszym, stanowi najpierw odsłonę trzech fundamentalnych (naturalnych) przejawów społeczności, a następnie prezentuje pomocniczy charakter społeczności w jej zrelacjonowaniu względem dobra osoby ludzkiej jako takiej. Wskazane i opisywane przez Autora rozprawy naturalne, bazowe przestrzenie życia społecznego to najpierw rodzina pojmowana tutaj jako nisza realizacji „naturalnych potencjalności” człowieka, następnie – naród rozumiany jako płaszczyzna realizacji „kulturowych potencjalności osoby ludzkiej” i w końcu państwo spełniające rolę „dostarczyciela środków” w celu realizacji osobowego potencjału człowieka. Jak zaznaczono wyżej, przygotowując merytoryczny grunt pod tok dalszych analiz przewidzianych w pracy, w paragrafie czwartym ks. G. Ragan uwypukla kontekst pomocniczej funkcji ludzkiej wspólnoty w odniesieniu do prerogatyw integralnego rozwoju ludzkiej osoby.

Na takim problemowym planie Doktorant umiejscawia badania podjęte w rozdziale trzecim, słusznie zatytułowanym „Dobro wspólne jako zasada życia społecznego” (s. 115-180). Jest to część pracy pod wieloma względami węzłowa, stąd też jest najbardziej treściowo rozbudowana. Pierwszy jej paragraf nosi kluczową aporię – „Dobro wspólne czy wspólnota dóbr” (wskazany byłby pytajnik) i – jak wynika z samego jego brzmienia – przybliża „różne koncepcje” rozumienia dobra wspólnego, opowiadając się jednoznacznie za merytoryczną operatywnością i adekwatnością pierwszego członu tego pytania. Z kolei drugi paragraf („Struktura osoby podstawą określenia dobra wspólnego”) odsłania wagę całego *spectrum* przyrodzonych, istotnych *wymiarów* osoby w jej zestawieniu z realizacją dobra wspólnego, jak (najpierw) postulat „dostępu każdej osoby do prawdy, dobra, piękna i religii” (s. 137nn), następnie „gwarancja osobowej godności, zupełności i podmiotowości wobec prawa” (s. 140nn). Przy końcu tych uwag ks. Gabriel Ragan wskazuje na – jak go określa – „nie antagonizujący charakter dobra osobowego jako dobra wspólnego” (s. 144nn). Dopełnieniem treści tego rozdziału jest paragraf trzeci, którego celem jest wskazanie i diagnoza głównych przyczyn „zagrożeń” personalistycznego pojmowania dobra wspólnego. Mówi tutaj Doktorant o niebezpieczeństwie podejść redukcjonistycznych oraz zagrożeniu w postaci „subiektywizacji”, jak i „kolektywizacji” dobra wspólnego.

Sui generis zwieńczeniem całości przeprowadzonych w recenzowanej pracy doktorskiej analiz jest rozdział czwarty pt. „Polityka jako roztropna realizacja dobra wspólnego” (s. 181-231). Jego kompozycja jest następująca: najpierw znajduje się tutaj wyraźne wskazanie, że jedynym, uzasadnionym celem polityki jako takiej jest roztropna troska o zapewnienie i umacnianie dobra osoby; następnie prezentacja rozumienia polityki jako obszaru etyki społecznej, a także postulat uznania prawa naturalnego jako wyjściowego fundamentu i kryterium w stosunku do obowiązywalności prawa stanowionego. Tok tych ustaleń prowadzi do kolejnej jeszcze tezy, której treścią jest postulat, aby „państwo dobra wspólnego” stanowiło grunt pod budowanie „państwa prawa stanowionego”.

4. Źródła i bibliografia

Zaprezentowana w treści pracy literatura zebrana w spisie bibliograficznym, głównie w obszarze istotnych dla analizy i rozwiązania jej problemu źródła (tutaj bogata spuścizna M.A. Krąpca), jest pokaźnych rozmiarów. Ponadto jest reprezentatywna oraz w zupełności wystarczająca. Przedstawiona bibliografia jest poprawnie skonstruowana – odsyła kolejno do samych źródeł, dalej – do tekstów wybranych klasyków, prac poświęconych tematyce dobra wspólnego, a także do wykazu uzasadnionego doboru literatury pomocniczej. Wyróżnia się ona dogodnym, logicznym podziałem. Całość bibliografii cechuje się konsekwencją i edytorską czytelnością, aczkolwiek nie jest wolna od pewnych niekonsekwencji, o których poniżej.

5. Ocena merytoryczna i formalna

Już wstępnie należy podkreślić, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgr Gabriela Ragana jest pracą wartościową i trzeba ją ocenić wysoko. Przedstawiony temat pracy, a zwłaszcza zasadniczy jej problem jest poznawczo – zarówno ściśle teoretycznie (obszar antropologii filozoficznej), jak i egzystencjalnie (praktyka życia społecznego na różnych jego szczeblach) interesujący i ciągle aktualny. Waga oraz zakres zaprezentowanej w opiniowanej pracy problematyki jest podany w sposób interesujący, a także w dużej mierze oryginalny, tak z uwagi na dobór i układ podstawowych jej aporii szczegółowych, jak i uzasadniony wybór źródeł, jakie stanowi antropologiczna myśl o. Mieczysława A. Krąpca.

Ze względu na głębokie osadzenie historyczne podjętych w rozprawie zagadnień należy zaznaczyć, że przeprowadzone w jej toku analizy nie były łatwym wyzwaniem, ponieważ rzeczona problematyka ma długą historię – właściwie sięgającą samych początków filozoficznego namysłu nad człowiekiem i jego naturą, co też oznacza, że posiada całą gamę – czasami zbieżnych, niekiedy zaś całkowicie rozbieżnych – rozwiązań. Ponadto, problem dobra wspólnego, osadzony zawsze (jak słusznie wielokrotnie zauważa to Doktorant) na konkretnej koncepcji człowieka, jest przedmiotem wielu dyskusji i kontrowersji współczesnych, co zaznacza swoją obecność na wielu różnych płaszczyznach, bo i ściśle filozoficznej – metafizycznej i antropologicznej oraz psychologicznej, socjologicznej, ekonomicznej, nie wyłączając stąd całego zaplecza debaty natury ideologicznej. Już tylko ten kontekst na polu ściśle naukowym odkrywa i inicjuje całe *spectrum* nowych problemów, głównie na styku odrębnych podejść metodologicznych do tego wyróżnionego przedmiotu refleksji, jakim jest sam człowiek i wspólnota, które tworzy.

Poczynione uwagi pozwalają na stwierdzenie, że ks. mgr G. Ragan z zarysowanego we *Wstępie* swojej rozprawy celu i realizowanego w kolejnych odsłonach jej treści wywiązał się zadowalająco. Zaprezentował elementy odmienne oraz styczne w przywoływanych sukcesywnie koncepcjach, uzasadniając i eksponując personalistyczne stanowisko M.A. Krąpca jako najbardziej adekwatne w samym antropologicznym rozumieniu osoby, jak i relacji, w jakie ta wchodzi począwszy od rodziny, poprzez naród, aż społeczności na szczeblu państwowym. Dlatego też, w celu ukazania koncepcji – jak ją nazywa „integralnej”, opisuje i wyjaśnia istotne faktory pojmowania człowieka jako osoby, poszerzając sukcesywnie te ustalenia o wymiar personalnie rozumianego dobra – dobra osoby i jego zrelacjonowania do szerszych kręgów jego realizacji. Poczynione przez Doktoranta badawcze kroki są w znacznej mierze pionierskie, gdy idzie o sformułowanie i badanie tej problematyki w obrębie literatury antropologicznej w Polsce, ale także (głównie) w obszarze literatury przedmiotu w opracowaniach w języku słowackim.

W ocenie niniejszej rozprawy ważne wydaje się również to, że w kontekście zasygnalizowanych powyżej obiektywnych trudności (głównie aspekt historyczny problematyki) oraz w ich rozwiązywaniu ks. mgr Gabriel Ragan pozwala się tutaj rozpoznać jako badacz krytyczny i jednocześnie kompetentny. Jego wysiłek cechuje wysoka kultura warsztatowa uwidaczniająca się w sposobie prezentacji pomieszczonych w rozprawie jej składowych. Znaczące tutaj wydaje się to, że od samego początku swoich analiz, a zatem od *Wstępu*, poprzez dołączane sukcesywnie podsumowania poszczególnych partii treści,

aż po wnioski końcowe i perspektywy dalszych analiz zawarte w *Zakończeniu* stara się rzeczzone wyżej konteksty historyczne i współczesne rzetelnie porządkować i właściwie odróżniać. Poza tym, z właściwie rozumianym krytycznym dystansem, zasadnie proponuje drogi rozwiązań, a także wskazuje adekwatne kierunki dalszych analiz. Uwagi te składają się na wniosek, że rekonstrukcja – najpierw osoby i jej potencjalności i w tym tle rekonstrukcja jej osobowego dobra oraz dobra wspólnego jest kompetentna i rzetelna, a przy tym poznawczo twórcza i spójna.

Lektura przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej ks. mgra Gabriela Ragna, obok niekwestionowanych jej zalet, komunikuje również pewne krytyczne uwagi. (1) Jakkolwiek sama kompozycja (struktura) pracy jest bardzo przemyślana – każdy kolejny rozdział jest merytoryczną konsekwencją narastających sukcesywnie treści (to samo dotyczy układu paragrafów), to jednak sama treść – jak się wydaje, także ze względu na trudności językowe, sygnalizuje wiele powtórzeń i zdarzającego się braku precyzji filozoficznego wyводу (przykłady poniżej). (2) W rozdziale trzecim, w paragrafie drugim, gdzie jest mowa o strukturze bytu osobowego i jego przyrodzonych właściwościach, wskazane byłoby szersze odwołanie się do analogicznego i tym samym poszerzającego omawiane tutaj stanowisko, a mianowicie ujęcie K. Wojtyły, a więc myśliciela, który również jest przedstawicielem, a nawet więcej – współtwórcą analizowanej w rozprawie personalistycznej koncepcji „integralnej”. (3) Stosuje Doktorant wybrany przez siebie styl opisu bibliograficznego, ale nie zachowuje do końca konsekwencji jego stosowania: w przypisach dolnych podaje najpierw nazwisko, później skrót imienia przywoływanego autora (właściwy porządek przyjmuje dopiero w *Bibliografii*); wbrew powszechnie przyjętej ekonomii przypisów niepotrzebnie stosuje całe tytuły prac (także w bezpośrednim ich sąsiedztwie); cytaty klasyków filozofii są przywoływane w językach klasycznych, ale wraz z nimi pojawia się ich tłumaczenie na język czeski, bądź słowacki (ze względu na język oryginału pracy oraz język jej streszczenia w j. polskim, zdarza się, że w tekście słowackim, bądź czeskim znajdują się pojedyncze słowa polskie); w (głównie) polskich zapisach bibliograficznych pojawiają się błędy językowe (np. w korpusie pracy niepoprawnie jest zapisywane nazwisko J. Maritaina); tytuły przywoływanych dzieł są podawane przemiennie kursywą i drukiem prostym.

Oto kilka przykładów nieściśłości natury językowej (być może wynikających z kwestii czysto językowych): „Dusza i ciało tworzą jednolitą całość” (s. 20); „Uczucia należą do sfery zmysłowej, czyli cielesnej” (s. 20); „Jeżeli człowiek żyje sam, nie rozwija się tak

jak powinien albo rozwija się w bardzo ograniczonym stopniu” (s. 23); „Realna nauka o rodzinie...” (s. 24). „[...] każdy człowiek jest substancją” (s. 28) – owszem, za chwilę pojawia się wyjaśnienie, że chodzi o „istnienie substancjalne” (tamże); „Religia znajduje swoje potwierdzenie w ludzkiej niedoskonałości i w tym, że szukając Istoty Najwyższej, przewyższamy ludzką niedoskonałość” (s. 29); „[...] rozwój osoby każdego człowieka” (s. 33); „W częściowym ujęciu dobra wspólnego zauważamy redukcję, pomniejszenie lub zawężenie dobra wspólnego” (s. 36).

Metoda rozprawy: w streszczeniu pracy w j. polskim pojawia się opis metody połączony z ponownym uwypukleniem jej problemu (s. 45-46). Założoną i realizowaną metodę swojej pracy badawczej ks. mgr G. Ragan charakteryzuje jako „analizę wybranych tekstów” oraz „wyjaśnianie metafizyczne”. Celem takiej strategii jest – jak mówi – „określenie problemu badawczego” (dopowiada więc tutaj ponownie, iż tym problemem jest „Krąpca koncepcja dobra wspólnego”). Nieco dalej wyjaśnia również rozumienie „wyjaśnień metafizycznych” mówiąc, że polegają one na „poszukiwaniu przedmiotowych (obiektywnych) racji (przyczyn) dla wyjaśnianego faktu. Odrzucenie tych racji byłoby jednocześnie odrzuceniem badanego faktu. Naszym badanym faktem – dodaje – jest dobro wspólne”. Tę perspektywę metodologiczną uzupełnia „historyzm”, który „pomaga nam porównać proponowane rozwiązanie z innymi i wskazać na jego novum”.

W związku z tą prezentacją metody trzeba stwierdzić, że Doktorant jest tutaj dwutorowo konsekwentny: (1) wskazane aspekty i etapy założonej przez siebie metody sam konsekwentnie realizuje i (2) taka strategia metodologiczna odpowiada teorii i metodologii metafizyki (oraz wtórnie – antropologii filozoficznej) wypracowanej (współ ze S. Kamińskim) i stosowanej przez M.A. Krąpca.

6. Podsumowanie i wniosek końcowy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgr Gabriela Ragana stanowi poważny wkład w rozwój i popularyzację filozoficznej refleksji antropologicznej. Jest ona osiągnięciem naukowym pod wieloma względami oryginalna. Przybliża bowiem i porządkuje zagadnienia w historii myśli filozoficznej dobrze zdomowione, ale i takie, które wyznaczają perspektywę nośnych analiz na gruncie współczesności. Podkreślimy raz jeszcze, że pomieszczone w pracy badania i wypływające z nich wnioski są niezwykle ważne zarówno teoretycznie (grunt antropologii filozoficznej), jak i egzystencjalnie (aspekt spo-

łeczny). Istotnym jej walorem jest także rzetelna i kompetentna dociekliwość jej Autora. Odśłania się on tutaj jako badacz o wysokich kwalifikacjach metodologicznych, jak i ściśle merytorycznych.

Zbierając powyższe uwagi, zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z wnioskiem o dopuszczenie ks. mgr Gabriela Ragana do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

(dr hab. Jerzy Tupikowski CMF, prof. PWT)